

УДК 37.015.3:004

Гулеватий А.А.

ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОЇ ГОТОВНОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

А Уточнюється зміст та поняття емоційно-вольової готовності як складової моделі психологічної готовності педагогічного працівника до використання інформаційних комп'ютерних технологій, розглядаються методи впливу на її емоційно-вольовий компонент з метою формування зазначеної психологічної готовності у системі післядипломної педагогічної освіти, наводяться результати формувального експерименту.

Ключові слова: психологічна готовність, емоційно-вольова готовність, інформаційно-комп'ютерні технології, формування психологічної готовності.

Постановка проблеми. У сучасній післядипломній освіті при розгляді проблем впровадження сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій малодослідженою залишається психологічна готовність до цього процесу педагогів. Формування емоційно-вольової готовності як компоненту психологічної готовності педагогічних працівників до використання інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) дозволить пришвидшити та вдосконалити процес оволодіння педагогічними працівниками сучасними засобами ІКТ під час курсів підвищення кваліфікації та їх упровадження у навчально-виховний процес в умовах інноваційного розвитку освіти.

Цілі статті. Уточнюється зміст і поняття емоційно-вольової готовності як складової прийнятої моделі психологічної готовності педагога до використання інформаційних комп'ютерних технологій, розглядаються методи впливу на її емоційно-вольовий компонент з метою формування зазначеної психологічної готовності під час курсів підвищення кваліфікації, наводяться дані формувального експерименту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У психології можна виділити два основні підходи до визначення сутності й структури психологічної готовності до професійної діяльності: функціональний та особистісний. З позицій функціонального підходу психологічна готовність – це певний стан психічних функцій, передстартова активізація яких забезпечує оптимальний рівень досягнень діяльності (Ф. Генов, Є. Ільїн, Є. Кузьмін, Г. Нагаєва, А. Пуні, О. Ухтомський та ін.).

Особистісний підхід розглядає психологічну готовність як стійке ієрархічне утворення особистості, цілісність психічних процесів якої є

умовою успішності діяльності (К. Дурай-Новакова, М. Дяченко, Л. Кандибович, Л. Карамушка, О. Лазурський, Н. Левітов, В. Сластьонін, Д. Узнадзе та ін.). В умовах інноваційного розвитку освіти значна кількість учених порушують у своїх дослідженнях проблеми впровадження сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес, зокрема Ю. Жук [1], І. Прокопенко [2], А. Гуржій [3] та ін.

Вивченням психічної регуляції, тривожності, емоційної врівноваженості займалася низка науковців (А. Прихожан, О. Кондаш). Значний внесок в усвідомлення механізмів емоційно-вольової регуляції діяльності зробили дослідники Г. Шукова [4], А. Прохоров [5], В. Вілюнас [6] та ін.

Основний матеріал. Одним із пріоритетних напрямів діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти є науково-методичне забезпечення формування інформаційного освітнього середовища в системі загальної середньої та післядипломної освіти, впровадження сучасних ІКТ у навчально-виховний процес. Виконання цих завдань неможливе без формування ІКТ-компетентності педагогів, що є одним із завдань курсової підготовки педагогічних працівників під час проходження курсів підвищення кваліфікації. Проте, рівень оволодіння сучасними засобами ІКТ педагогами залишає бажати кращого. Протягом проведення курсової підготовки нами відмічено, що значна кількість педагогічних працівників, а особливо ті, що проживають у сільській місцевості та за віком старші 50 років, демонструють дуже низький рівень оволодіння ІКТ, низький рівень психологічної готовності до оволодіння зазначеними засобами.

На початковому етапі дослідження нами було

висунуте припущення, що психологічна готовність особистості до роботи з ІКТ являє собою складну, інтегральну властивість людини, яка характеризує її придатність до виконання вимог професійної діяльності. Структуру зазначеної готовності складають такі чотири взаємопов'язані компоненти: мотиваційна готовність, когнітивна, операційно-процесуальна та емоційно-вольова готовності.

Перша складова, а саме мотиваційна готовність, може бути розкрита лише в контексті проблеми мотивації діяльності взагалі, яка є однією з актуальних у сучасній психології. Вивчення її полягає в аналізі причин і факторів, які спонукають, ініціюють, спрямовують, посилюють і підтримують активність людини на шляху до поставленої мети.

Когнітивна готовність характеризується рівнем розвитку знань із ІКТ, необхідних педагогу у професійній діяльності. Операційно-процесуальна готовність до застосування ІКТ визначається сформованістю в педагога практичних навичок і вмінь роботи з комп'ютером і розвитком психічних пізнавальних процесів (відчуттів, сприймання, мислення, пам'яті, уваги тощо), що сприяють результативності професійної діяльності.

Емоційно-вольова готовність до роботи з ІКТ – одна з найважливіших складових загальної готовності педагогічного працівника. Під емоційно-вольовою готовністю до використання ІКТ розуміємо здатність педагога свідомо регулювати свою поведінку, дії в будь-яких ситуаціях роботи із зазначеними засобами.

Емоційні стани, що проявляються у педагогів у професійній діяльності, різні за силою, модальністю, спрямованістю і стійкістю. Їх стримування чи посилення можливе завдяки розвитку вольових якостей. Робота педагогічних працівників з ІКТ як однією зі складових інноваційних технологій в освіті, є складною емоціогенною діяльністю, пов'язаною з постійним подоланням труднощів, негативних психічних станів (страхів, хвилювань). Усе це вимагає формування в них здатності до емоційної саморегуляції діяльності, психічних станів. Найхарактернішими проявами негативних емоційних станів у процесі роботи з комп'ютером є монотонія, фрустрація, астенія, тривога, стрес та деякі інші.

У попередніх дослідженнях нами була виконана експериментальна перевірка прийнятої моделі психологічної готовності. Для отримання показників психологічної готовності до такої діяльності використовувались методики, що дозволяли в певній мірі оцінити рівень розвитку всіх чотирьох її компонентів. Результати опитування педагогів зв'язалися з оцінкою експертів, були зведені в таблиці, на основі яких методом рангової кореляції за Спірменом побудовані матриці кореляцій для всіх показників тестів та анкет. Аналогічним чином будувались матриці кореляцій для всіх складових психологічної готовності особистості до діяльності: мотиваційної, когнітивної, операційно-процесуальної та емоційно-вольової. Для змістовного аналізу і перевірки достовірності нашої гіпотези про можливість виділення чотирьох компонентів готовності був використаний факторний аналіз. У відповідності до теорії “двох факторів” Спірмена,

дисперсія кожного показника (відповіді, групи відповідей) визначається генеральним (загальним) фактором й одиничними, частковими, яких є стільки, скільки дано показників (відповідей) в анкеті (тесті). В основу розв'язку матриці кореляцій покладена однофакторна модель Спірмена, методика якої детально описана в деяких наукових працях [4].

Нами виконана факторизація, вираховані залишкові коефіцієнти кореляції, факторна вага кожного показника, визначена ймовірність того, що залишкові коефіцієнти кореляції характеризують (із середнім значенням рівним нулю), похибки саме даного методу вимірювання, а не наявність ще одного чи кількох факторів, що впливають на результати опитування. Підрахунки основних показників проводились за методикою, описаною в роботі [4].

Виявлено, що між виділеними компонентами психологічної готовності існує тісний кореляційний зв'язок. Особливо відчутно на когнітивну, операційно-процесуальну та емоційно-вольову готовність до роботи на ІКТ впливає мотиваційна готовність.

Надалі нами було поставлене завдання впливу на емоційно-вольову готовність педагога, виокремлення методик такого впливу.

Формувальний експеримент передбачав включення слухачів дослідної групи в спеціальне навчання, в основі якого була психологічна підготовка особистості до професійної діяльності, до роботи з комп'ютерною технікою. Перший її етап передбачав курс навчання, у ході якого студенти та курсанти оволодівали теоретичними знаннями. Він проводився у вигляді спецкурсу з основ психології і передбачав формування знань із психічної саморегуляції особистості, у тому числі й у екстремальних умовах діяльності. Практичний курс полягав у використанні слухачами експериментальної групи методів психологічної підготовки спочатку на спеціально організованих для цього практичних заняттях, а потім у процесі безпосередньої навчально-професійної діяльності. На даному етапі здійснювалося закріплення спеціальних навичок і вмінь, перевірявся рівень їхньої сформованості та здатність слухачів експериментальної групи до позитивного їх перенесення в умови реальної роботи з ІКТ.

Методи психологічної підготовки передбачали оволодіння слухачами прийомами довільної психічної саморегуляції своїх психічних станів (тривожності, страхів тощо). У ході експерименту, в процесі психологічної підготовки під час навчання на курсах підвищення кваліфікації, їхня увага зосереджувалась на тому, що в різних навчальних, близьких до службових ситуаціях дуже важливо вміти: вчасно помітити вплив стресогенних факторів і швидко й ефективно розрядити психічну напруженість, що виникла; зняти негативний емоційний стан чи втому; отримати внутрішню стабільність.

Не менш важливим у діяльності педагогічного працівника є здатність миттєво здійснювати вольову мобілізацію, сконцентрувати в необхідний момент часу всі свої фізичні й психічні сили. Це зумовлено, на нашу думку тим, що переживан-

ня сильних, постійно повторюваних несприятливих психічних станів веде до суттєвого зниження ефективності професійної діяльності. Такі переживання призводять до розсіювання уваги, перенесення її з об'єктів спостереження на внутрішні процеси і стани, зниження вольової готовності до швидкої дії тощо. По-друге, тривале перебування в негативних емоційних станах (тривоги, очікування небезпеки, злості тощо), невміння знизити гостроту переживань негативних впливів, здійснює руйнівний вплив на організм людини. По-третє, нездатність керувати своїми почуттями і настроями негативно позначається на взаємовідносинах із колегами, веде до виникнення психічної несумісності, конфліктів, ворожнечі.

Узагальнені результати проведеного формувального експерименту представлені в табл. 1:

Таблиця 1

Вплив формувального експерименту на розвиток у педагогів емоційно-вольової готовності до використання ІКТ

Показники емоційно-вольової готовності особистості до використання ІКТ	до експерименту (у %)	після експерименту (у %)
Висока тривожність через слабкі знання з ІКТ	29,60	18,32
Висока тривожність через недостатність навичок роботи з ІКТ	34,80	19,65
Висока тривожність у нестандартних ситуаціях під час роботи з ІКТ	43,20	14,73
Висока тривожність через несприятливий морально-психологічний клімат	17,20	11,71
Тривожність через недоброзичливе ставлення викладача	7,40	4,31

Участь педагогів експериментальних груп у формувальному експерименті сприяла підвищенню рівня їхньої емоційно-вольової готовності до

засвоєння та використання ІКТ. Спостереження, аналіз навчальної, професійної діяльності, письмове опитування учасників експериментальних груп (слухачів курсів підвищення кваліфікації Хмельницького ОППО) засвідчили, що близько 38% слухачів зазначених груп навчилися у певній мірі знімати негативні психічні стани, вплив травмуючих факторів за допомогою прийомів, вправ на самонавіювання, здійснювати саморегуляцію власних станів.

Загалом, за результатами всього формувального експерименту, за оцінками експертів та самооцінками самих учасників дослідження, відбулись суттєві зрушення у формуванні їхньої емоційно-вольової готовності до використання ІКТ. Про це заявлює 78,3% слухачів експериментальних груп.

Висновки. Таким чином, за результатами дослідження можна стверджувати, що обрані нами методи дозволяють підвищити емоційно-вольову готовність педагога як одну з важливих складових загальної психологічної готовності педагогічного працівника до оволодіння та використання ІКТ.

У подальших дослідженнях будуть вивчені особливості поточного стану та формування операційно-процесуального та когнітивного елементів готовності з метою формування психологічної готовності педагогічного працівника до роботи з ІКТ та їхнє подальше впровадження у навчально-виховний процес в умовах інноваційного розвитку освіти.

Список використаних джерел

- Жук, Ю. О. Системні особливості освітнього середовища як об'єкта інформатизації / Ю.О. Жук // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 35–38.
- Прокопенко, І. Ф. До питання інформатизації вищих педагогічних навчальних закладів / І. Ф. Прокопенко, В. Ю. Биков, С. А. Раков // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2002. – № 4. – С. 8–13.
- Гуржій, А. М. Інформатизація і комп'ютеризація загальноосвітніх навчальних закладів України – 20 років / А. М. Гуржій, В. Ю. Биков, В. В. Галон та ін. // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2005. – №5. – С. 3–11.
- Шукова, Г.В. Психодіагностика педагогічних працівників. Научный отчет. – ИНИМ РАО, Москва. 2011 – 47 с.
- Прохоров, А.В. Связь черт характера и психических состояний педагогов / А.О. Прохоров, Т.Н. Васильева // Вопросы психологии. – 2001. – №3. – С. 57–69.
- Вилюнас, В.К. Психология эмоциональных явлений. – Москва : МГУ, 1976. – 142 с.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції: 16.10.2014

Гулеватий А.А. Формирование эмоционально-психологической готовности как составляющей модели психологической готовности педагогического работника к использованию информационно-компьютерных технологий.

А Уточняется суть и понятие психологической готовности как составляющей модели психологической готовности педагогического работника к использованию информационно-компьютерных технологий, рассматриваются методы влияния на её эмоционально-волевой компонент с целью формирования упоминаемой готовности в системе последипломного педагогического образования, приводятся результаты формирующего эксперимента.

Ключевые слова: психологическая готовность, эмоционально-волевая готовность, информационно-компьютерные технологии, формирование психологической готовности.

Hulevatyi A. A. The formation of emotional and volitional readiness as a component of psychological readiness of the teaching staff to use information computer technologies.

С The meaning and concept of emotional and volitional readiness as an integral model of psychological readiness of the teaching staff to use information technologies is clarified, the impact methods on its emotional-volitional component to form so-called psychological readiness in the in-service training system are observed, the results of formative experiment are given.

Key words: psychological readiness, emotional and volitional readiness, information and computer technology, the formation of psychological readiness.